

Kuran: Simwolyň güýji we ýumruk çenemeler

Category: Gurhany öwreniş we Hadys ylmy, Kitapcy

написано kitapcy | 26 января, 2025

Kuran: Simwolyň güýji we ýumruk çenemeler KURAN: SIMWOLYŇ GÜÝJI WE ÝUMRUK ÇENEMELER



«Biziň hemmämiz dogan, uç-gyraksyz we umman ýaly çuň adamkärçilikli gatnaşyklarymyz akmaklardan asgyn gelmeli däl. Akmaklaryň dymdyrylmagy bilen bir hatarda-da aragatnaşygy saklama borjy umumydyr. Şeýle bolmajak bolsa, goňşuçylygyň we myhmansöýüjiligiň nämä geregi bar?»

Kuran boýunça uly ylmy-barlagçy Angelika Noýwirt eýýäm ýigrimi ýyl bäri bize we täze gündogarşynaslara göz görkezip gelýär: ol tutanýerlilik bilen öňe sürýän pikirine görä, Kurany-Kerim edil Köne we Täze Äht ýaly signaly we medeni gijigen klassyky asyrlarda (IV-VII asyrlar) anyklaşan mukaddes kitaplaryň biridir we şeýle bolandygy üçinem antiki yklymyň

medeniýetindäki ygtybarly orunlaryndan ötri beýleki iki kitap ýaly olam ýewropalydyr ýa-da şeýle bolmagy gerek.

Bu tema uzak we çylşyrymly bolmak bilen bir hatarda, Kuranyň beýleki iki kitaba bolan baglanyşygyna degişli ownuk we missionerçilikli tezislerden ozduran onlarça klassyky ylmy-barlagçynyň gyzyklanýan ugruna öwrüldi.



Angelika Noýwirt

Kuran – XII asyrdan Kuranyň latyn diline terjime edilmeginiň başyny çeken Kluni monastyryndaky Apostol Pýotr döwründen bäri müň ýyllap musulmanlar we olaryň duşmanlarynyň arasyndaky pitnesiniň syrlary öwrenilmezden ýa-da ýok etmek ýa-da ruhlanmak üçin üznüksiz tagallalar bilen Renessans döwriň intellektuallarynyň, teologlarynyň, filosoflarynyň ünsüni özüne çeken jadyly güýç çeşmesi bolup geldi.

XIX asyrdan gündogarşynas alymlar Kuran boýunça ylmy-barlag işlerini alyp barmajaklaryny, ony ýoýmaga ýa-da üýtgetmäge synanyşmajaklaryny aýtdylar. Ýöne edil beýle bolubam durmady. Aglabasy protestant ýa-da jöhit bolan okyjylar, şerhçiler, terjimeçiler iki çemeleşmeden birini dowam etdirdi.

Gelip çykyşy boýunça jöhit bolanlar-a Kuranyň Töwratda duş gelýän sýužetlerine üns berdiler. Olar XX asyryň ortalaryna we ahyryna çenli şu barada ýazdylar. Protestantlaram Kuranyň Injile gabatlaşýan köklerine ýapyşdylar.

Ýogsa-da, Kuranyň aňyrsy Töwratdan gelip çykýan bolsa, nämüçin onda jöhitligi gazaply tankyt edýär? Eger aňyrsy Injile goldanýan bolsa, onda nämüçin Injiliň esasy prinsiplerini tankyt topuna tutýar?

Örän az sanlysy umumylyklara üns berdi. Ehli-Kitabyň (Kitap-ähli – kitaba ynanyýanlar -t.b.) bilýän Kuranyň VII asyryň

başynda inen wagtlary iki taraply signaly bardy:

Ybraýymçy (hanifilik – ýagny, monoteizm, ýekehudaýlylyk) çagyrys aslynda bir bolýar we islenýän zat haýsam bolsa bir tarapy aradan aýyrmazdan «kelimetüs-sewâ», ýagny, umumy söz öz akymyna gidip, ýazgylarda we ruhanylyk gurluşynda düzedişleri girizýär.

Ahyrynda «Imperiýa çaknyşygynyň merkezindäki parahatlyk ilçisi Muhammet» atly kitabyň (2019) awtory Huan Koul ikitaraply signalyň ýany bilen Kuranyň we Pygamberiň (s.a.w) pers-rum uruşlaryndan çykyp, parahatçylygy wagyz etmek isländigini aýdýar.



Huan Koul

Öňem aýdylyşy ýaly Renessans döwründe kadadan çykmalar gabat gelmän duranokdy. Käbirleri arap diliniň ösüşiniň sebäbi bilen Kuranyň poetiki dilini we özüne çekijiligini duýsa-da, beýleki kitaplar bilen arasyndaky tapawudyny ýüze çykaryp bilmändiler. Her niçik-de bolsa, XIX asyrda Kurana bolan garaýyş Osmanly döwleti bilen Ýewropa döwletleriniň arasyndaky üç asyrlyk çaknyşyklar sebäpli ýaramaz täsirini aldy.

Osmanly döwleti yza galyp ugranda we gündogarşynaslyk ylmy orta çykanda-da ýagdaý onçakly üýtgäp durmady, gaýtam barsy teologik medeniýetiň yzky hataryny dolduryp duran gündogarşynaslar öňem nygtalyşy ýaly gyzyklanmalaryny Kuranyň Köne ýa-da Täze Ähtden alandygyna üns berdiler.

Kuranda beýleki iki kitabyň tekstinde gabat gelmeýän kyssa ýa-da tebigat suratlandyrmalaryny görenlerinde, «bu ysraýylyýatdan (jöhüt hekaýatlary -t.b.) ýa-da dil üsti bilen aýdylyp gelinen

jöhit-hristian rowaýatlaryndan alynypdyr!» diýdiler.

Döwürdeş ylahyýetçileriň biri Köne ýa-da Täze Ähtde meňzeş ýerleri bolan Kuran kyssalarynyň hemişe dürli-dürli mantyga we maksada eýedigini anyklapdyr hem-de Töwratdan ýa-da Injilden alynandyr öýdülmesin diýip hut Pygamberiň (s.a.w) özi muny bilgeşleýin edipdir diýen netijä gelipdir.

Munuň özi öňem aýdylyşy ýaly gadymy çekişmedir, möwriti we tutaryklary geçen dini-syýasy çekişmäniň görkezijisidir.

Ine, şoň üçinem Rim papasy Frensis we El-Ezher şeýhi ýazgylarda hemişe häzirki möhüm umumy bähbitlere yşarat edýän ynsanperwer doganlyk deklarasiýasyny baglaşmak üçin 2019-njy ýylyň 4-nji fewralynda Abu-Dabide duşuşdylar. Ýöne taryh kolossal hadysalary bilen onuň aň edilip, halanylmagyna ýol berenokdy.

Şeýle duşuşyk birinji gezek bolmandy. Ikinji Watikan Soborynda (1962-1965) yslamyýet ybraýymçy dinleriň biri hasaplanypdy. Şol wagtdan bäri diňe katolik buthanasy bilen däl, beýleki ýewangelik buthanalar bilenem dialoglaryň yzy üzülmädi.

Ýagdaýyň şular ýalydygyna garamazdan, Şwesiýada we Daniýada näme sebäpli Kurany parçalap ýakma hereketine gaýdyp barylýar? Birnäçe ýyl öň ABŞ-da bolup geçen indiwiidual wakanyň soňky ýigrimi ýylyň dowamynda Ýewropada we başga ýerlerde gowur turuzan urha-urluklar we terrorçylykly aktlar bilen baglanyşygy barmy? Munuň agzalyp geçilen urha-urlugyň sebäp bolan yslamofobiýa bilen elbetde baglanyşygy bar. Ýöne fakt ýagdaýyna gelen şeýle wakalaryň Ýewropa yklymynda otuz ýyldan bäri ýokarlanan dini we ladini sagçy akymlar bilen örän köp baglanyşygy bar.

Bize elmydama dini fanatizmiň indi Ýewropanyň dinden daşlaşmagynyň faktory däldigini, olaryň hemme zatdan ötri yslamy migrasiýanyň ýygjamlygy bilen gyzyklanýandygy we her hili ýagdaý bolanda-da söz azatlygyna gol ýapýandyklary aýdylýardy!

Käbir radikallar munuň bilen öz aralarynda ýaşaýan şol adamlary masgaralamagy maksat edinýär. Kuran simwoldygyny ýatdan çykarmaň, oňa el uzatjak bolanyňyzda dindar bolsun ýa-da bolmasyn tapawudy ýok – Ýewropadaky we бүтін musulmanlara

el uzatdygyňyz bolar.

Şweýsariýada minara gurluşygynyň gadagan edilmegi üçin geçirilen referendumda, Fransiýadaky «Çarli Hebdo»-nyň karikaturalarynda we Daniýa bilen Gollandiýadaky başga karikaturalarda bolup geçenlerem şular ýalydy.

Günbatarda ýaşayan käbirleri maňa şeýle hereketleriň köplenç protestant jemgyýetlerde bolýandygyny ýatlatdy, men oňa Fransiýanyň katolik ynançly ýurtdugyny ýatladanynda bolsa, geň galmakdan ýaña dymdy!

Hernä Türkiýede bolup geçen demonstrasiýalardan başga gazaply garşylyk görkezilmedi. Halky garşylyk görkezmekde tanalýan Päkistan bolsa suw-silden, güýçli ýagyşlardan we metjitlerde jan alýan terrorizmden ýaña halys surnugan ýagdaýda.

Sosial mediýada görşümüz ýaly özlerini masgaralanan ýagdaýda duýýan ähli musulmanlar skandinaw hökümetleriň şeýle ýaramaz hereketleriň garşysynda dymýandygyna ýa-da söz-pikir azatlygy hasaplap, göz ýumýandygyna ynananok.

Azatlygyň Kuran ýakmak bilen näme baglanyşygy bolup biler?!.

Olar şeýle hereketi aşa ýigrenjiň alamaty hasaplaýar we agressiýanyň (Salman Rüşdi we «Çarli Hebdo» wakalaryndaky ýaly) ýa Pygambere (s.a.w) ýa-da Kurana hüjüm etmek arkaly amala aşandygyny ýatladýar.

«El-Kaide», «Taliban» ýaly terrorçylykly toparlar hakda ýazýan päkistanly žurnalist Ahmet Reşit haçan urha-urly hereketlerden daşlaşylsa, musulmanlara we olaryň simwollaryna gönükdirilen hüjümleriň peselýändigini aýdýar.

Angelika Noýwirt bolsa Kuranyň Töwrat ýaly kitapdygyna hemmeleri ynandyrjak bolup jan edýär we IV-V asyrdakylardan başgalaryny kitap diýip atlandyрмаýar!

Şol döwrede öňe çykan we özüni pygamberligiň başky ýyllaryndan başlap kitap diýip atlandyran Kuran osmanlylaryň ýewropalylar bilen arasynda bolup geçen problemalary sebäpli Ýewropanyň medeni ýadygärliklerinden aýry saýylyp bilinmez.

Ýöne men ýewropalylar şertler nähili bolsa-da, barybir Kurany Ýewropanyň hem medeni gymmatlygy hasaplar öýdemok. Biz olardan gorkunç sessizligi söz azatlygy arkaly hakly görkezjek bolmazlyklaryny isleýäris.

Iki uly din adamy – Rim Papasy we El-Ezher Şeýhi ynsanperwerçilikli dost-doganlyk deklarasiýasynda Gündogar bilen Günbatar gatnaşygynyň diňe deňizlerde, söwdada, energetikada we maliýe alyş-çalşygynda bolman, şol bir wagtyň özünde medeni we adamkärçilik taýdanam zerurdygy nygtalýar.

Biz ýewropaly adamy üç müň ýyldan gowrak wagt bäri tanaýarys, olar bizi, belki-de, has gadymy eýýamlardan bäri tanaýar. Geçmişde, dinlerden öň we soň medeniýetlerimiz biri-birine gatyşdy, hatda hristianlyk Ýewropa biziň ýanymyzdan gitdi.

XX asyryň nesli her düzlemde bu gatyşygyň uly we möhüm bölegine şaýatlyk etdi.

Kurana garşy gönükdirilen ýaramaz hadysalaryň minimal derejä düşüriljegine ýa-da düýpgöter soňuna çykyljagyna kepil geçip bilemzok. Emma zol-zol hasaplary äşgär etmek ýakynlyk döretmeýär we medeni işjeňligi emele getirmeýär

Papanyň hatynda-da (2020 ý.) nygtalyşy ýaly: *«Biziň hemmämiz dogan, uç-gyraksyz we umman ýaly çuň adamkärçilikli gatnaşyklarymyz akmaklardan asgyn gelmeli däl. Akmaklaryň dymdyrylmagy bilen bir hatarda-da aragatnaşygy saklama borjy umumydyr. Şeýle bolmajak bolsa, goňşuçylygyň we myhmansöýüjiligiň nämä geregi bar?»*

Rydwan SEÝIT,

Liwanly alym, syýasaty öwreniji, Liwan uniwersitetiniň yslam ylmlary boýunça professory.

Şenbe, 04.02.2023 ý. Gurhany öwreniş we Hadys ylmy